

HET MOORDCOLLEGE

CHRIS BAJEMA

**HET
MOORD
COLLEGE**

**Een kleine geschiedenis
van het misdAADverhaal**

Inhoud

Inleiding	7
1. Het eerste detectivepersonage	11
2. The Moonstone	19
3. Sherlock Holmes	23
4. Het gouden tijdperk van de moordmysterieën	33
5. De hard-boiled detectives	45
6. De man die sneller schreef dan zijn schaduw	55
7. Spionnen	63
8. Thrillers	75
9. De anti-detective	95
10. De cosy crime	103
Nawoord	111
Tot slot	115
Een kleine leeslijst	117

Inleiding

Als je een boekhandel binnenloopt, hangen aan de boekenkasten bordjes met genre-aanduidingen, zoals ‘graphic novels’, ‘literatuur’ en ‘thrillers’. Thrillers – dat zijn spannende boeken waarin meestal een moord wordt gepleegd. Tegenwoordig is de moordenaar in een thriller vaak een sériemoordenaar. Dat het een seriemoord wordt, weet je als lezer eerst nog niet. Het begint vaak met één lijk dat bijvoorbeeld aan een boom hangt in een Scandinavisch bos. Dat lijk is openge-sneden en de ingewanden zijn verdwenen. Pas bij het tweede en derde lijk dat met verdwenen ingewanden aan een boom in een Scandinavisch bos hangt, begint er iets op te vallen. Een patroon. Er is bij elke moord een wit busje in de omgeving gezien. En de keuze van de slachtoffers lijkt ook al geen toeval. De moordenaar blijkt zich te laten leiden door een specifiek sterren-beeld dat hij op een stadsplattegrond heeft geprojec-teerd. Woont iemand binnen die stadsplattegrond op een hoekpunt van de Grote Beer, dan is de kans groot dat-ie binnenkort óók met verdwenen ingewanden in een Scandinavisch bos hangt.

In een thriller lezen we hoe een slimme ‘speurder’ (vaak een weggepromoveerde, dwarse rechercheur) het patroon ontdekt en zo in een nagelbijtend kat-en-muis spel met de moordenaar terechtkomt. Gelukkig wordt de moordenaar altijd *nét* voor de laatste bladzijde uitgeschakeld.

Het thrillergenre is pas de laatste jaren enorm populair geworden. Daarvoor lazen we andere spannende boeken en stond er ‘detectives’ of ‘misdad’ op het bordje aan de kast in de boekhandel. In dit moordcollege wil ik laten zien hoe het misdadverhaal, waarin naast moord ook een andere misdad centraal kan staan – zoals spionage, een kunstroof of een op handen zijnde staatsgreep – zich de afgelopen twee eeuwen heeft ontwikkeld: van het eerste detectiveverhaal naar spionageverhalen, hard-boiled detectives, forensische thrillers tot *cosy crime*. Het is een fascinerende geschiedenis vol bijzondere, vaak excentrieke schrijvers.

Omdat het me gaat om een introductie van de verschillende genres en subgenres binnen de misdadliteratuur, en ik het overzichtelijk wil houden, heb ik keuzes moeten maken. Laat ik het, geheel in stijl, zo zeggen: *I’ve killed a lot of darlings!*

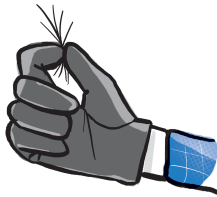
Kom, we gaan meteen beginnen, want er valt veel interessants te vertellen.

HOOFDSTUK 1

Het eerste detectivepersonage

Je zou kunnen zeggen dat het misdaadverhaal altijd al heeft bestaan – misdaad is van alle tijden. In de Bijbel werd Abel al door Kaïn vermoord, en ook de *Odyssee* van Homerus, waarin Odysseus de aanbidders van zijn vrouw Penelope een voor een om het leven brengt, zou je als een vroege misdaadverhaal kunnen lezen.

En toch, als je niet kijkt naar de allereerste misdaadverhaal, maar naar het allereerste fictieve detectivepersonage, dan is er wel degelijk een duidelijk beginpunt aan te wijzen. Een beginpunt dat van grote invloed is geweest op de misdaadliteratuur die daarna is geschreven.

Het allereerste fictieve detectiveverhaal, daar zijn de kenners het allemaal over eens, is ‘The Murders in

the Rue Morgue' van Edgar Allan Poe. In dit verhaal, dat in 1841 in een Amerikaans tijdschrift verscheen, worden twee vrouwen dood gevonden in een appartement in Parijs. De politie staat voor een raadsel. Getuigen hebben een stem gehoord van een Fransman en van iemand die in een onbekende taal sprak. De kamer waar de vrouwen werden gevonden, was van binnen afgesloten, waardoor er geen logische vluchtroute was voor de dader(s). Hiermee is het verhaal ook nog het allereerste 'locked-room mystery', dat later een geheel eigen genre binnen de detectiveliteratuur zou worden.

In 'The Murders in the Rue Morgue' laat Edgar Allan Poe een onbekende verteller verhalen over de excentrieke figuur C. Auguste Dupin, die de dubbele moord besluit te onderzoeken. Hij vindt in het appartement een grijs plukje haar dat hij niet meteen kan thuisbrengen. Wanneer hij vervolgens een krantenartikel leest over een ontsnapte orang-oetan weet hij door logisch redeneren de zaak op te lossen: het plukje haar in het appartement was van de ontsnapte orang-oetan. De aap was via het raam het appartement ingeklimmen, waarna hij met zijn brute kracht de vrouwen vermoordde en al slingerend het pand weer door het raam verliet. Buiten stond zijn oppasser tegen hem te schreeuwen dat hij moest terugkomen.

Het is niet zo dat je als lezer zelf tot de oplossing van dit mysterie zou kunnen komen. Het krantenartikel duikt als een duveltje uit een doosje op in het verhaal. En om nou te zeggen dat het, met die orang-oetan, een

schoolvoorbeeld is van een geniaal plot: nou nee. Maar goed, Dupin is dus de eerste detective in een fictief misdaadverhaal. Hoewel detective, met die term werd in die tijd alleen een professionele opsporingsagent bedoeld en hij werd pas aan het eind van de eeuw breder gebruikt. Toch is deze Dupin zonder enige twijfel de voorloper van de minstens zo geniale Sherlock Holmes. Ook de Holmes-verhalen, waarover straks meer, worden vanuit een andere verteller (Dr. Watson) beschreven. En als lezer word je zowel bij Dupin als Holmes verrast wanneer de speurder aan het eind van een verhaal al deducerend uitlegt hoe hij de zaak heeft weten op te lossen. Edgar Allan Poe noemde deze manier van redeneren overigens geen *deduction* maar *ratiocination*, wat gelukkig gewoon hetzelfde betekent!

Dat het allereerste fictieve detectivepersonage halverwege de negentiende eeuw voor het eerst in een verhaal opduikt, is geen toeval. Ten eerste kwam in die tijd de wetenschap op, waar men leerde dat je door goed te observeren patronen in kaart kan brengen en voorlopige conclusies kan trekken. Men zag de kracht van logisch nadenken en redeneren.

Een andere belangrijke ontwikkeling in die tijd was dat er in verschillende grote steden een politienetwerk werd opgezet. Hierdoor waren er voor het eerst professionele detectives aan het werk die konden worden ingezet bij het oplossen van misdaden.

Vidocq

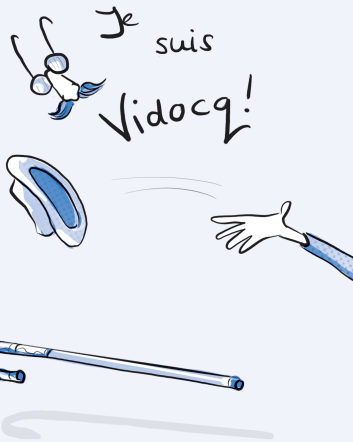
Het leven van detective Eugène-François Vidocq (1775–1857) was een inspiratiebron voor verschillende detective-schrijvers. Deze Fransman, een voormalige crimineel, wordt gezien als de vader van de Franse Nationale Politie én de allereerste professionele detective.

Wat er over de jeugdjaren van Vidocq bekend is, komt uit zijn ronkende memoires die in 1827 verschenen. Daarin lezen we hoe hij als tiener zijn criminele loopbaan begon met tweeduizend franc te stelen van zijn eigen moeder, hoe hij zich al snel tot een draaideurcrimineel *avant la lettre* ontwikkelde en geregeld in de gevangenis belandde. Toen hij op zijn vierendertigste weer voor langere tijd in de gevangenis zat, besloot hij dat het genoeg was geweest en zei hij zijn criminele activiteiten vaarwel. Vidocq wilde zich voortaan inzetten voor ‘de goede zaak’ en bood zich aan als politie-informant. Zo kwam het dat hij in 1811, onder toezicht van de politie in Parijs, een organisatie mocht oprichten voor burgeragenten. Dat werd zo’n succes dat de Franse overheid in 1812 besloot het experiment om te zetten in een officiële opsporingsafdeling van de Parijse politie, de *Sûreté*. Een jaar later maakte Napoleon er een nationale veiligheidsdienst van: de *Sûreté Nationale*.¹

Met de activiteiten van zijn opsporingsafdeling stond Vidocq aan de wieg van het professionele recherche-onderzoek. Zo maakte hij als eerste een gipsen afdruk van een schoenzool en ontwikkelde hij een uitgebreid kaartstelsel waarin criminelen werden opgeslagen op basis van uiterlijke kenmerken.

Tijdens zijn werk voor de *Sûreté* vermomde Vidocq

zich vaak succesvol. Volgens zijn memoires trok hij bij iedere ontmaskering van een misdadiger een nieuwe vermomming van zijn hoofd en zei dan: 'Je suis Vidocq.'

Ik scheef het al: het leven en werk van deze detective was van grote invloed op diverse schrijvers. Honoré de Balzac schreef verschillende verhalen waarin hij putte uit de memoires van Vidocq en Victor Hugo baseerde in *Les Misérables* zijn twee hoofdpersonages (de crimineel-die-op-het-rechte-pad-kwam én de politie-inspecteur) op de detective. Ook het karakter van Sherlock Holmes (die zich evenzeer graag vermomde) zou volgens velen niet zonder Vidocq hebben bestaan.

-
- 1 Pas jaren later, in 1829, kwamen de Engelsen met hun eigen variant: Scotland Yard.

En dan gaan we nu weer even terug naar Edgar Allan Poe. Na zijn verhaal ‘The Murders in the Rue Morgue’ met de orang-oetan schreef hij nog twee verhalen met speurder Dupin in de hoofdrol. In het verhaal ‘The Mystery of Marie Rogêt’, dat Poe losjes baseerde op een ware moordgeschiedenis, lees je hoe Dupin aan de hand van krantenartikelen een moord weet op te lossen. Het is een typische ‘armchair detective’: een detective lost een zaak op zonder dat-ie uit zijn luie stoel hoeft op te staan.

In Poes derde verhaal over Dupin, ‘The Purloined Letter’, ligt de oplossing van het mysterie zo in het zicht dat er overheen gekeken wordt. En dat wordt bij latere detectiveschrijvers ook vaak een terugkerend onderdeel van het plot.

Naast de verhalen over Dupin schreef Edgar Allan Poe nog twee verhalen die de ontwikkeling van het misdaadverhaal zouden beïnvloeden. Zo is ‘The Gold-Bug’ een verhaal waarin een puzzel moet worden opgelost zodat er een schat kan worden gevonden. Puzzelverhalen zijn nog steeds heel populair binnen de misdaadliteratuur. Denk bijvoorbeeld aan de boeken van Dan Brown waarin een code moet worden gekraakt.

In het andere invloedrijke verhaal van Edgar Allan Poe, ‘Thou Art the Man’, gaat een man op zoek naar zijn verdwenen vriend. Helemaal aan het eind blijkt dat de zoekende man eigenhandig allemaal valse aanwijzingen heeft neergelegd en zélf de moordenaar van zijn vriend is. Dit type verhaal (verteller is de dader) hebben we

ook allemaal weleens in een eigentijdse variant gelezen, toch?

Edgar Allan Poe

Edgar Allan Poe (1809–1849) was een eigenaardige man. De Amerikaan was een mislukt soldaat, een berooide gokker en een zware alcoholist. Hoewel hij min of meer in de goot stierf, heeft hij als schrijver een onuitwisbare indruk achtergelaten. Poe was een schrijver die zich snel verveelde, waardoor hij naast gedichten en essays de meeste uiteenlopende verhalen schreef. Zo was hij, naast het detectiveverhaal, ook een pionier in vier andere genres: het literaire korte verhaal, horror, sciencefiction én de psychologische roman.

O ja, de belangrijkste prijs voor detectivefictie in Amerika, de 'Edgar', is naar hem vernoemd en wordt sinds 1965 uitgereikt. De eerste winnaar, hoe kan het ook anders, was Agatha Christie.